

*др Љиљана Радуловић,
асистент Правног факултета у Београду*

НЕКА ПИТАЊА МЕБУСОБНОГ ОДНОСА И ЗАКОНСКОГ РАЗГРАНИЧЕЊА ИНСТИТУТА ОСЛОБОБЕЊА ОД КАЗНЕ СА УСЛОВНОМ ОСУДОМ, СУДСКОМ ОПОМЕНОМ И НЕЗНАТНОМ ДРУШТВЕНОМ ОПАСНОШЋУ

Савремена кривична законодавства су поред класичних средстава, у борби против криминалитета активирала и низ других мера тежећи да буду што ефикаснија у сузбијању ове друштвено негативне појаве. Овакве тенденције су резултат одређених промена у односу на класична схватања узрока криминалитета, правног основа казне и других кривичних санкција, као и сврхе њихове примене. У складу с основним опредељењима, законодавства све већи значај придају кривично-правним средствима од чије примене се очекују одређени криминално-политички ефекти који су раније постизани, или се очекивало да се могу постићи, искључиво казном. Њиховој афирмацији у великој мери су допринели и правосудни органи, који су се, будући у првим редовима борбе против криминалитета, непосредно суочили са порастом ове појаве и немоћи да је успешно савладају искључиво казном.

Почев од прве половине XX века, захтеви за променом класичних поставки у кривичном праву и афирмисање начела превенције, индивидуализације и плурализма кривичних санкција, превазилазе искључиво теоријска разматрања и налазе адекватан израз у кривичним законима од којих су многи, почев од овога периода, реформисани и конципирани на основама нових сазнања до којих се дошло и у теорији и кроз праксу сузбијања криминалитета.

Савремени кривично-правни системи садрже већи број мера којима се реагује на извршено кривично дело на један другачији начин у односу на класична средства кривичног права. Међу тим мерама највећи значај имају условна осуда, судска опомена, па и ослобођење од казне. Увођењу ових института у кривичне законе претходиле су теоријске расправе у којима су изношени аргументи за и против њиховог прихватања. Овај процес је пратио отпор оних струја у кривичном праву које су у казни виделе једину логичну и исправну реакцију на дело извршено од стране кривично одговорног извршиоца. У кривично-правној литератури наводи се читав низ фактора који су иницирали увођење нових института у кривична законодавства.

Један од најзначајнијих аргумената у прилог прихватања нових кривичних санкција и мера, био је готово општи став о штетности кратких казни лишења слободе и потреби да се сузи поље примене оваквих санкција. У овом смислу је дискутовано на бројним међународним скуповима посвећеним проблематици кривичног права и, готово без изузетка, наглашавана потреба изналагања мера којима би се замениле кратке казне лишења слободе (1). Истичани су скромни домети које је имало овакво кажњавање на поједине категорије делинквената. У питању су, пре свега, примарни делинквенти и подручје ситног, багателног криминалитета. У оваквим случајевима у великој мери су испољаване негативне стране кратких казни лишења слободе (могућност контаминације делинквенцијом и у вези са тим повећање рецидива, негативни ефекти услед прекида социјалних веза са породицом и радним местом, немогућност да се у кратком року постигну ефекти на плану ресоцијализације, итд.). Може се констатовати да се и поред препорука на међународном нивоу, да се овакве казне укину (2), ниједно друштво, па ни наше, није одрекло у потпуности кратких казни лишења слободе, имајући у виду да се у извесним случајевима и кратким казнама могу постићи корисни ефекти. Међутим, примена оваквих казни је у великој мери редуцирана прихватањем нових мера које се, у извесном смислу, појављују као њени супститути. Поред ове карактеристике, све те санкције и мере су истовремено и значајни инструменти за индивидуализацију, постизање одређених криминално-политичких и превентивних циљева.

Једна од карактеристика југословенског кривичног законодавства јесте постојање већег броја мера које омогућавају да дође до изражаја висок степен уважавања улоге суда у процесу одмеравања и индивидуализације кривичних санкција. У кривично правној литератури, и нашој и иностраној, перманентно су присутне дискусије у вези са дилемом да ли треба у законе уводити већи број санкција, или се ограничити на неке од већ афирмисаних, при чему је предност давана углавном условној осуди. Може се рећи да област кривичних санкција показује стабилност углавном у том смислу што данас није спорно да је нужан плурализам кривичних санкција. Све друго, врсте и бројност санкција, ефекти који се од појединих могу очекивати, њихово садржинско и формално одређивање, показује изванредну динамику у процесу изналагања најадекватнијих решења у конципирању ових института. Читав овај процес прати и дилема којим мерама дати предност, да ли се, у извесном смислу, не ради о непотребном егзистирању неких које су присутне у законима. Југословенско кривично право ни у овоме смислу није изузетак. Укључујући се у савремене научне токове, наше законодавство стално развија и усавршава систем кривичних санкција. Овакав процес су пратиле и дискусије о оправданости присуства појединих мера у нашем кривичном закону. После увођења судске опомене, била је изражена дилема да ли је, након тога, даље присуство института ослобођења од казне сувишно (3). Имајући у виду

(1) О дискусијама поводом овога проблема на међународним скуповима видети више код.: Б. Марковић *VII међународни конгрес за казнене заводе*, Београд, 1960. г. као и код: Д. Лазаревић: *Краткотрајне казне затвора*, Београд, 1974.

(2) Т. Király, *Еволуција метода и средстава кривичног права*, „ЈРКК“, бр. 3/74, стр. 328.

(3) Овакви ставови су изражени у главном реферату, као и у излагањима појединих учесника на Саветовању о неким проблемима кривичног права, одржаном у Аранбеловићу 1962.

чињеницу да се такве дилеме могу срести и у нашој савременој литератури (4), указаћемо на неке аспекте међусобних односа института ослобођења од казне и условне осуде, судске опомене и незнатне друштвене опасности, имајући у виду, пре свега, законске одредбе којима су ове кривично правне мере одређене. Сматрамо да је оправдано посматрати и оцењивати целисходност појединих института из кривичног закона с обзиром на остале кривично правне мере, и да се у тако успостављеним релацијама може добити правилна представа о њиховој реалној вредности.

1. ОСЛОБОБЕЊЕ ОД КАЗНЕ И УСЛОВНА ОСУДА

Условна осуда данас представља потпуно афирмисану санкцију за коју су се определила готово сва кривична законодавства. Полазну основу у конципирању ове мере углавном чине француско-белгијски (континентални) и англосаксонски систем, али захваљујући могућности модификовања ова санкција показује бројне варијанте. И у нашем кривичном праву није прихваћен ниједан од основних модела у чистом облику. Ако се посматра историјат ове мере у послератном периоду, може се констатовати да су промене кривичних закона, као и измене и допуне појединих, готово увек „дотицале“ условну осуду у настојању да се позитивна искуства праксе, као и нова теоријска сагледавања, уграде у норме које регулишу овај институт. Закон веома детаљно одређује условну осуду како са формалног и садржинског аспекта, тако и у погледу сврхе која се од овога института очекује. Полазећи од законских одредаба, могу се уочити разлике и сличности између ослобођења од казне и условне осуде.

Пре свега, треба истаћи чињеницу да је условна осуда у нашем кривичном праву самостална кривична санкција, са прецизно утврђеном физиономијом, од чије се примене очекује остварење у закону посебно прокламоване сврхе. Она се састоји у томе да се не примени казна за дела мање друштвене опасности, када то није нужно ради кривично правне заштите, а основано се очекује да ће упозорење уз претњу казном довољно утицати на учиниоца да више не врши кривична дела. За разлику од условне осуде, ослобођење од казне нема статус самосталне кривичне санкције. То је могућност, законом регулисана у оквиру одредаба о одмеравању казне, чије дејство треба да се уклопи у општу сврху примене мера сузбијања криминалитета. С обзиром да нема статус самосталне кривичне санкције, у закону није посебно одређена сврха ове мере, што, наравно, не значи да се од ње не очекују одређени ефекти. Као и код условне осуде, сврха овога института није пре свега елиминација казне, већ настојање да се позитивни резултати који се у најширем смислу очекују од кривичних санкција, постигну и без ефективног кажњавања. Када је реч о примени ослобођења од казне по основу извршења дела мале друштвене опасности, може се рећи да је сврха примене ове мере избегавање кажњавања уколико се може очекивати да ће и само утврђивање кривичног дела и кривичне одговорности у осуђујућој пресуди којом се учинилац ослобађа од казне, довољно утицати на њега да не понови кри-

(4) А. Стајић, *Изградња југословенског материјалног кривичног законодавства на основи нових уставних решења*, „ЈРКК“, бр. 4/74, стр. 557.

вично дело. У овим случајевима се сврха примене ове мере приближава сврси условне осуде. Временом, у нашем праву ослобођење од казне добија још једну значајну димензију. Овај институт еволуира од мере реаговања на криминалитет мање друштвене опасности, до криминално-политичког средства са специфичним пољем деловања и на теже облике криминалитета. Тиме поред димензије хуманости и правичности, добија и изражава једну сложенију интенцију законодавца. У извесном броју случајева тиме што ставља у изглед могућност ослобођења од казне, законодавац очекује „... позитиван утицај на учиниоца кривичног дела да добровољно одустане од извршења дела, спречи извршење дела, одстрани последице дела и слично“ (5).

Као и код осталих кривичних санкција, у закону су прецизно одређене претпоставке за примену условне осуде. То је мера која се изриче кривично одговорном, пунолетном, учиниоцу кривичног дела, коме суд утврди казну затвора до две године, односно новчану казну, пошто је на основу околности везаних за личност и учињено дело, стекао уверење да се применом ове санкције може остварити жељена сврха. Начин на који су постављени предуслови за примену условне осуде указује на чињеницу да је реч о средству реаговања на криминалитет који, с обзиром на околности дела и учиниоца, представља мању друштвену опасност.

Како законодавац има у виду утврђену казну, то се условна осуда може изрећи и за дела која апстрактно посматрано, имају висок степен друштвене опасности, што је изражено кроз прописану казну која може бити веома висока. У таквим случајевима примена ове мере долази у обзир уколико је конкретна опасност дела мала, услед постојања околности које су омогућиле ублажавање казне до нивоа који је предвиђен за примену условне осуде. Све ово чини условну осуду санкцијом која се може применити на релативно широк круг случајева.

Ослобођење од казне, као изузетна мера, може се применити само у случајевима прописаним законом, уколико су присутни стриктно одређени услови, предвиђени у Општем или Посебном делу кривичног закона код појединих основа за ослобођење од казне. Ван тога, без обзира на неке друге околности олакшавајућег карактера, суд не може ослободити од казне, будући да је везан изричитом одредбом у закону.

Као и условна осуда, ослобођење од казне је мера за пунолетне, кривично одговорне извршиоце. У случају примене овога института, суд не утврђује казну, не ослобађа учиниоца утврђене казне, нити одлаже изрицање или извршење казне под одређеним условима. Делатност суда се ограничава на утврђивање кривичног дела, кривичне одговорности и околности за које је законодавац везао могућност примене ослобођења од казне.

Код условне осуде, суд одлаже изрицање и извршење казне под условима од којих су неки општи, неки посебни, факултативног или оба везног карактера. Све ово изостаје код ослобођења од казне. Условно осуђени се у времену проверавања може ставити под заштитни надзор на одређено време, што није могуће уз изрицање ослобођења од казне. У случају извршења новог кривичног дела у времену проверавања, сазна-

(5) Ж. Булатовић, Нека питања разграничења судске опомене са чл. 4, ст. 2. КЗ, ослобођењем од казне и условном осудом, „Правни зборник“, Титоград, бр. 1/66, стр. 51

ња за раније извршено кривично дело или неиспуњења одређених обаза, условна осуда се може опозвати и казна извршити. Одлука о ослобођењу од казне није опозива.

Заједничка карактеристика и ослобођење од казне и условне осуде јесте могућност да се уз ове мере изрекну и мере безбедности. При томе, постоји разлика у броју мера које се могу изрећи у једном и другом случају. Тако, уз ослобођење од казне могу се изрећи само мере безбедности, забрана управљања моторним возилом и одузимање предмета (чл. 62, ст. 3. КЗ СФРЈ), док се уз условну осуду, поред наведених, могу изрећи још и мере безбедности обавезног лечења алкохоличара и наркомана, затим, забрана вршења позива, делатности или дужности, забрана јавног иступања и протеривања странца из земље (чл. 62, ст. 4). И уз ослобођење од казне и уз условну осуду суд може изрећи одузимање имовинске користи.

Следећа заједничка карактеристика обе мере огледа се у томе што се и ослобођење од казне и условна осуда изричу у осуђујућој пресуди која се уноси у казнену евиденцију. Међутим, рокови за брисање ових осуда су различити. Осуда којом је извршилац кривичног дела ослобођен од казне брише се из казнене евиденције у року од једне године од правоснажности пресуде, уколико учинилац није у том периоду извршио ново кривично дело (чл. 93, ст. 1). Условна осуда се брише из казнене евиденције после једне године од када је протекло време проверавања ако за то време осуђени не учини ново кривично дело (чл. 93, ст. 2). Још једна заједничка карактеристика произлази из става законодавца да правне последице осуде не могу наступити када је за кривично дело изречено ослобођење од казне, судска опомена и условна осуда (чл. 88, ст. 2).

С обзиром на изложено, могу се уочити и сличности и разлике у материјалном и формалном одређивању ова два института. Начин на који су ослобођење од казне и условна осуда концептирани у закону, указује на два у приличној мери издифенцирана института како у погледу претпоставки за примену, тако и у погледу случајева у којима се могу изрећи, правног дејства које повлачи, циљева који се од ове две мере очекују, а који су само до извесне мере слични.

II. ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД КАЗНЕ И СУДСКА ОПОМЕНА

Судска опомена је, такође, санкција у вези са којом поједини аутори изражавају став о сувишности присуства ослобођења од казне.

За разлику од ослобођења од казне и условне осуде, института који су били предвиђени и у Кривичном законнику. Општи део из 1948. године, као и у Кривичном законнику из 1951. године, судска опомена је уведена у наше кривично право Законом о изменама и допунама кривичног законика 1951. године, који је донет 1959. Увођење судске опомене је уследило као израз потребе да се прошири број санкција којима се може реаговати на изузетно лаке облике појединих кривичних дела. Реч је о случајевима када мала друштвена опасност дела и учиниоца чини сувишним примену не само казне него и условне осуде. Са друге стране, присутне околности не дају основу за примену института незнатне друштвене опасности, чему су судови често прибегавали у настојању да спрече

да се случајни извршиоци сасвим лаких кривичних дела обележе као криминалци, као осуђивана лица, што се није могло спречити у недостатку блажих санкција (6).

Пријављање ове мере у кривичном закону у складу је са тенденцијама ка хуманизацији у области кажњавања и сазнањем да се одређени криминално-политички циљеви могу успешно реализовати и без изрицања или утврђивања казне.

Веома брзо по увођењу судске опомена у наше кривично законодавство, запажено је изразито опадање примене института ослобођења од казне (7). Оваква ситуација у судској пракси, појачала је дилему да ли је после увођења судске опомене излишно даље присуство ослобођења од казне. С обзиром на овакве ставове, који и у савременој југословенској кривично-правној литератури имају своје поборнике, потребно је истаћи сличности и разлике у законском конципирању ова два института.

И у овом случају, као примарно, треба истаћи да судска опомена у нашем праву има карактер кривичне санкције. То је мера упозорења, нека врста васпитне мере за пунолетне извршиоце, која је лишена ретрибутивних елемената. С обзиром на овако одређену физиономију, од судске опомене се са криминално-политичког аспекта очекују одређени резултати, који су, пре свега, педагошког карактера. У том погледу, као и у погледу сврхе која је у закону одређена на исти начин као и за условну осуду (у истом члану), између судске опомене као самосталне кривичне санкције, и ослобођења од казне као мере за коју се може одредити суд у поступку одмеравања казне, само до извесне мере постоје сличности. С обзиром на околност да се ослобођење од казне може изрећи и за тежа дела, када се од ове мере очекују различити циљеви у односу на оне које има судска опомена, у овом погледу постоји значајна разлика.

У закону су претпоставке за изрицање судске опомене издиференциране на два нивоа. Прво, судска опомена се појављује као институт општег карактера, може се изрећи за сва дела за која је прописана казна затвора до једне године или новчана казна, када су присутне околности које их чине особито лаким. Друго, када се на основу чл. 59, ст. 2. КЗ СФРЈ може изрећи и за тежа кривична дела (за која је прописана казна затвора до три године), губи карактер општег института, а могућност примене се ограничава на законом тачно одређена дела, уз прописане услове. Имајући ово у виду, можемо констатовати да ослобођење од казне има шире поље деловања него што је то случај са судском опоменом. Како се ослобођење од казне може изрећи без обзира на висину прописане казне, то су ситуације у којима се може појавити дилема која је мера целисходнија, ограничене.

Значајна разлика у конципирању ова два института изражена је у још неким формалним аспектима. Судска опомена се изриче у форми решења, ослобођење од казне у осуђујућој пресуди. Према је судска опомена мера за кривично одговорне извршиоце, у изреци решења се не констатује утврђена одговорност извршиоца. Постоје основане примедбе

(6) Истакнуто у главном реферату на Саветовању о неким проблемима кривичног права, одржаном у Аранбеловцу 1962.

(7) Д. Цотић, А. Михајловски, З. Симић-Јекић, М. Томић-Малић, *Условна осуда, судска опомена, ослобођење од казне*, Београд, 1975, стр. 131.

да одредбе у ЗКП-у о судској опомени треба усагласити са кривичним законом, као и оне да није супротно суштини и криминално-политичким циљевима, учинити оно што одговара стварности — прогласити окривљенога кривим (8).

Треба нагласити да се разлика огледа и у томе што се судска опомена не може изрећи војним лицима за кривична дела против оружаних снага СФРЈ, док се ослобођење од казне у случајевима у којима је то предвиђено у групи кривичних дела против оружаних снага СФРЈ, може изрећи и војним лицима.

И једна и друга мера не повлаче правне последице осуде, уносе се у казнену евиденцију и одређен је исти рок брисања из казнене евиденције. Заједничка карактеристика је и у томе што и ослобођење од казне и условна осуда јесу основи за постојање поврата. Уз обе мере могу се изрећи исте мере безбедности, као и одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом.

Може се констативати да у погледу законских карактеристика и правног дејства, има извесних сличности, али и разлика између ослобођења од казне и судске опомене. Сличност је изразитија него са условном осудом. Међутим, с обзиром на наведене особености оба ова института, у питању је сличност до извесне мере, али не и истоветност која би у потпуности оправдала елиминисање законске могућности ослобођења од казне кривично одговорних извршилаца.

III. ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД КАЗНЕ И НЕЗНАТНА ДРУШТВЕНА ОПАСНОСТ

Следећи институт са којим се услед извесних сличности доводи у везу ослобођење од казне, јесте незнатна друштвена опасност. Присуство овога института у нашем кривичном праву резултат је материјалног одређивања појма кривичног дела, и става да материјално има предност над формалним у јединственом комплексу материјалних и формалних обележја. Институт незнатне друштвене опасности представља средство путем кога се из кривично правне сфере елиминишу сва она понашања код којих је интензитет друштвене опасности испод нивоа који је законодавац имао у виду приликом одређивања појединих кривичних дела. Не могавши да у фази прописивања искључи овакве случајеве, законодавац даје смернице суду како да коригује „несавршеност” и уопштеност закона. У нашем кривичном закону у чл. 8, ст. 2. одређено је да су то случајеви када мали значај дела и незнатна или никаква штетна последица искључују постојање кривичног дела, без обзира што се ради о понашању које испуњава формална обележја на основу којих се једно чињење, односно нечињење, одређује као кривично дело. Сходно томе, у овим случајевима суд утврђује да нема кривичног дела.

Да би применио институт ослобођења од казне, суд има супротан задатак. Треба да установи постојање кривичног дела са свим материјалним и формалним обележјима, као и кривичну одговорност извршиоца.

(8) Ж. Хорватини, *Судска опомена-нова мера у нашем кривичном закону*, „Наша законшост”, Загреб, 1963, бр. 7—8, стр. 328—343.

Тек након утврђивања претходног, као и присуства неког од законских основа, суд може изрећи ослобођење од казне или се одлучити за ефективно кажњавање. Насупрот овоме, примена чл. 8, ст. 2. КЗ СФРЈ није могућност дата суду, већ обавеза да уколико утврди присуство законских претпоставки, елиминира једно понашање из круга кривичних дела. У вези с овим институтом не поставља се питање утврђивања кривичне одговорности и евентуалне примене неке кривичне санкције. Ова чињеница да незнатна друштвена опасност представља основ за искључење кривичног дела, а ослобођење од казне меру која се примењује на кривично одговорног извршиоца кривичног дела, представља суштинску и најбитнију разлику између наведених института. У случају примене чл. 8, ст. 2. нема казне, зато што нема кривичног дела. Сврха примене наведене законске одредбе јесте елиминација из круга кривичних дела оних понашања која том кругу припадају само по формалним обележјима. Сврха института ослобођења од казне јесте задовољење одређених криминално-политичких потреба као и елиминисање казне тамо где она није потребна с обзиром на релативно малу друштвену опасност (али не и незнатну) дела и учиниоца.

Веома битна разлика између ова два института огледа се и у карактеру појединих случајева поводом којих се поставља питање примене ослобођења од казне и незнатне друштвене опасности. Тамо где је законодавац из криминално-политичких разлога прописао могућност ослобођења од казне, ради се о делима која, по правилу, не могу добити карактер дела малог значаја, а евентуални изостанак штетне последице сам за себе није довољан за примену чл. 8, ст. 2. У случају када основ за примену ослобођења од казне јесу мала друштвена опасност дела и учиниоца, у основи не би требало да буде дилеме који институт треба применити. Ако је и тако мали ниво друштвене опасности довољан за постојање кривичног дела, не може се применити одредба о искључењу кривичног дела услед незнатне друштвене опасности. Још увек је реч о понашању које према закону повлачи кажњавање, па околност мале друштвене опасности треба верификовати у поступку одмеравања санкције, макар и тако што ће изостати казна али уз констатацију да је извршилац кривичног дела кривично одговоран. То су још увек случајеви, без обзира на малу друштвену опасност, који нису испод доње границе коју је законодавац ценио код појединих инкриминација.

Тиме што је са формалног аспекта јасно разграничено подручје примене чл. 8, ст. 2. и чл. 44. КЗ СФРЈ на тај начин што незнатна друштвена опасност искључује кривично дело, а ослобођење од казне се примењује када је констатовано да постоји и кривично дело и кривична одговорност извршиоца, нису аутоматски решени и сви проблеми који се могу појавити у пракси. Дилема да ли је реч о лаком облику, или дела уопште нема, може стварати одређене тешкоће. Оне се могу решавати само сагледавањем и анализом свих релевантних околности присутних у датом случају. То превазилази могућност законодавца и представља задатак суда који претходи примени норме. Такве граничне ситуације не треба решавати аутоматском применом повољнијег решења за учиниоца, већ треба поћи од сврхе и одређених криминално-политичких ефеката који се оче-

кују од примене поједине мере. У супротном, примена повољнијег решења иде на рuku слабењу заштитне функције кривичног закона (9).

На формалном плану може се уочити још једна разлика између ова два института. Ослобођење од казне се изриче у осуђујућој пресуди, незнатна друштвена опасност је основ за доношење пресуде којом се оптужени ослобађа од оптужбе услед тога што дело за које се оптужује није кривично дело Исто тако, може се обуставити кривични поступак решењем, ако суд установи да дело које је предмет оптужбе није кривично дело, услед незнатне друштвене опасности.

*

Посматрајући законска обележја, претпоставке за примену, начин на који је у појединим случајевима одређена сврха примене, правно дејство које производе, место које заузимају у систему кривично-правних норми, као и друге карактеристике, могу се уочити сличности али и разлике које постоје између ослобођења од казне са једне стране, и условне осуде, судске опомене и незнатне друштвене опасности, са друге стране.

Основно обележје које повезује институт ослобођења од казне, условну осуду и судску опомену, јесте околност да њиховом применом изостаје казна у ситуацијама када су испуњене претпоставке које повлаче кажњавање. Реч је о мерама за пунолетне, кривично одговорне извршиоце. Глобално посматрано, у питању су значајни инструменти на плану сузбијања криминалитета мање друштвене опасности. Заједничко подручје деловања јесте околност која их функционално повезује у јединствени систем мера на плану реализовања одређених криминално-политичких задатака у нашем друштву. Повезује их и околност да је њихова појава у кривичним законима резултат настојања да се из кривичног права у свим ситуацијама када је то оправдано, избаци „ретрибутивни баласт“, све оно што је „дифамантно, стигматизирајуће, везано за идеју одмазде и испаштања“ (10). Тако идеја хуманизације кривичног права није само идеал коме се тежи, прокламовани принцип, већ су у норме кривичног закона уграђени и конкретни инструменти за реализовање оваквих тежњи.

Када имамо у виду карактеристике института ослобођења од казне, онда закључак да је у питању средство реаговања на криминалитет мањег степена друштвене опасности, само делимично изражава суштину ове мере. Треба имати у виду случајеве када се ослобођење од казне примењује на тежа кривична дела која никада не могу добити карактер дела малог значаја (па је искључена примена чл. 8, ст. 2), услед високог посебног минимума на ова дела се не може применити судска опомена, а тешко се може замислити целисходност изрицања условне осуде. Прописивање ослобођења од казне код ових случајева у функцији је одређених криминално-политичких потреба, чијем остварењу може допринети успешније од других мера. Овде нису примарни разлози хуманости према извршиоцу. У таквим случајевима законодавац је одустајањем од казне желео да подстакне извршиоца да добровољно одустане или спречи извршење дела, отклони последице итд.

(9) Б. Златарић, *Кривично право, Опћи дио*, Загреб, 1977, стр. 98.

(10) *Комментар КЗСФРЈ*, „Савремена администрација“, Београд, 1978, стр. 237.

Поред посебних криминално-политичких разлога, законодавац се у појединим случајевима определио за ослобођење од казне имајући у виду изузетне околности под којима је извршено кривично дело, или посебне карактеристике везане за личност извршиоца. Реч је о сасвим лаким кривичним делима, која су то, пре свега, због сплета околности услед којих су извршена. Најчешће се ради о ситуацијама у којима се извршилац нашао без своје кривице и воље, не желећи забрањену последицу, или без правилне представе да је његово понашање забрањено (случајеви извршења дела у прекорачењу нужне одбране или крајње нужде, у правној заблуди, итд.). У таквим ситуацијама није ни неопходно ни оправдано изрећи казну, односно било какву кривичну санкцију. То су случајеви када се ослобођење од казне јавља као мера реаговања на криминалитет мале друштвене опасности и приближава по својој криминално-политичкој функцији судској опомени и условној осуди. За ове случајеве се најчешће и везује дилема да ли поред ове две санкције треба и даље у закону да егзистира мера ослобођења од казне.

Имајући у виду сличности, али и разлике у погледу могуће ширине примене, и посебно разлике на плану криминално-политичких функција појединих мера, сматрамо да нису оправдане примедбе о сувишности присуства института ослобођења од казне у нашем закону. Треба имати у виду и чињеницу да у великом броју иностраних кривичних закона поред одредби о ослобођењу од кривичне одговорности, поред судске опомене, условне осуде, незнатне друштвене опасности, итд., постоје и одредбе којима се предвиђа могућност ослобођења од казне кривично одговорног извршиоца. Сматрамо да је ослобођење од казне потребан и користан инструмент индивидуализације којим се могу постићи одређени ефекти, пре свега на плану специјалне превенције, али и са могућим позитивним ефектима и на генерално превентивном плану. Присуство ове мере не произлази из става да у начелу богателни криминалитет не заслужује казну, већ из схватања да се у извесним случајевима и без казне могу остварити потребни резултати. У погледу могућег подударана домена примене наведених института, сматрамо да такве ситуације нису прави аргумент за елиминацију појединих мера. Пружити суду могућност избора између више мера које се могу применити на конкретан случај, јесте предност законодавства. Тиме се подстиче креативност суда, онемогућава аутоматизам кроз примену једине могуће мере за дати случај, чиме се доприноси и темељнијем приступу у анализи околности дела и извршиоца, како би се са одговарајућом аргументацијом суд определио за једну од више мера. При избору не би требало ићи на солуцију најповољнију за извршиоца, уважавајући само хуману страну ових института, већ се руководити и одређеним криминално-политичким захтевима које треба да оствари сваки од ових института појединачно посматрано. Стога није најадекватније питање који је институт најповољнији за извршиоца, већ који је најадекватнији и са становишта друштва које од њих очекује одређене позитивне учинке. Став је већине законодавстава, а то је и генерална линија у нашем кривичном праву, да суду треба ставити на располагање већи дијапазон мера, чиме се омогућава оптималније решавање случајева уз поштовање и допринос афирмацији начела индивидуализације у одмеравању санкција.

Свакако да бројност санкција и мера не сме бити у функцији гомилања без праве међусобне диференцијације. Присуство сваке мере треба да има садржинско оправдање, што претпоставља да законодавац у пуној мери изнијансира сваки институт, пре свега у погледу сврхе и критеријума за примену. Исто тако, није довољно разграничити сврху појединих института само у односу на циљеве казне, него и с обзиром на њихове појединачне задатке. Свака од законом предвиђених мера треба сопственим доприносом да утиче на реализацију опште сврхе кривичних санкција, и шире, реализацију функције кривичног права.

Dr. Ljiljana Radulović,
Assistant of the Faculty of Law in Belgrade

SOME ISSUES OF MUTUAL RELATIONS AND DELIMITATION BETWEEN
THE INSTITUTES OF EXEMPTION FROM PUNISHMENT AND
SUSPENDED SENTENCE, JUDICIAL ADMONITION AND MINOR SOCIAL
DANGER

Summary

It is characteristic for the contemporary criminal legislation that more and more parapenal measures are accepted, whose application is essentially aimed at avoiding to pronounce the punishment of imprisonment in case of committing minor criminal offences. This is particularly the case with the suspended sentence and the judicial admonition. Since pronouncing the punishment is avoided also by applying the institute of exemption from punishment, the author treats the relationship between that institute and mentioned parapenal measures, namely the institute of minor social danger, all in order to draw limits between the spheres of their possible application. As far as relationship with the suspended sentence is concerned, the author, while beginning with the purpose of these two measures, the conditions and grounds for their application, as well as with their criminal-political significance, concludes that these institutes are rather distinguishable. This is true in terms of requirements and cases of their application and pronouncing, but also regarding relevant legal consequences, purposes expected from these measures and the like. When requirements are fulfilled for the application of either one of these institutes, the court is the one to assess which one should be applied in the specific case.

Using similar methodological approach, the author considers also the relationship between the institute of exemption from punishment and that of judicial admonition. He concludes that these measures do not exclude each other and also that, once the conditions for their implementation are present, the court comes into an autonomous position having a wider choice.

Somewhat more specific situation is characteristic for the relationship between the institute of exemption from punishment and the one of minor social danger. Namely, the first one is a specific measure of a criminal-political character, while the second is a particular ground for excluding the existence of criminal offence. Therefore, according to the author, there is no possibility of their conflict since the application of the exemption from punishment may take place only if the court has established the existence of a criminal offence and of corresponding criminal liability of the perpetrator.

Dr Ljiljana Radulović,
assistant à la Faculté de droit à Belgrade

QUELQUES QUESTIONS SUR LES RAPPORTS MUTUELS ET LES
DISTINCTIONS ENTRE L'INSTITUT DE LIBERATION DE LA PEINE ET
LA LIBERATION CONDITIONNELLE, LA REPRIMENDE ET LE DANGER
PUBLIC INSIGNIFIANT

Résumé

Il est caractéristique pour la législation pénale contemporaine l'adoption de plus en plus souvent des dites mesures para-pénales, dont l'application a comme objectif essentiel d'éviter la prononciation de la peine d'emprisonnement en cas d'accomplissement des actes criminels légers. Cela est notamment le cas de la libération conditionnelle et de la réprimende. Vu l'application de l'institut de libération de la peine, qui évite également la prononciation d'une peine, on traite ici le rapport entre cet institut et les mesures para-pénales mentionnées, à savoir, avec le danger public insignifiant afin de délimiter les domaines de leur application possible. Lorsqu'il s'agit de son rapport avec la libération conditionnelle et partant des objectifs des deux mesures, des conditions et de la base de leur application ainsi que de leur portée du point de vue de la politique criminelle, l'auteur constate qu'il s'agit de deux instituts différents dans une large mesure en ce qui concerne les présomptions de leur application ainsi que les cas où ils peuvent être prononcés et, ensuite, quant aux conséquences juridiques qu'ils impliquent, les buts attendus de leur application etc. Dans les cas où les conditions d'application de l'une et de l'autre mesure sont accomplies, le tribunal apprécie la mesure la plus opportune dans le cas concret. Par une méthodologie analogue, l'auteur traite aussi le rapport entre l'institut de libération de la peine et la réprimende, considérant que ces mesures ne s'excluent pas mutuellement, c'est-à-dire, outre la possibilité d'accomplissement des conditions d'application des deux mesures dans le cas donné, il existe aussi un vaste domaine d'autonomie de leur application. Le rapport entre la libération de la peine et l'institut de danger public insignifiant est de nature plus spécifique; dans le premier cas, il s'agit d'une mesure de politique criminelle spécifique et dans le second, il s'agit d'un fondement juridique qui exclut l'existence d'un acte criminel. Pour cette raison, d'après l'auteur, leur collision est impossible car l'application de la libération de la peine n'est possible que dans le cas où l'existence d'un acte criminel et de la responsabilité pénale est établie.